

۲۰۱۲/۰۶/۲۹

داکتر عبدالرحمن زمانی

توطئه های انگلیس علیه حکومت امانی

(قسمت ۲۱)

اقدامات سردار محمد هاشم خان بعد از کشته شدن محمد نادر شاه

میجر فرویل (Major Farwell) آتش نظامی سفارت انگلیس در کابل خبر کشته شدن محمد نادرشاه را به دولتش اطلاع داده نوشت که « اعلیحضرت نادرشاه حوالی ساعت ۲ و ۴۵ بعد از ظهر ۸ نومبر [۱۹۳۳] در محفل چائی که توسط وزارت معارف تهیه شده بود، توسط یک متعلم مکتب آلمانی به قتل رسید. قاتل پسر خدمتگار مرحوم غلام نبی [خان چرخي] بوده و بنظر میرسد که این جرم برای انتقام از اعدام غلام نبی [خان چرخي] یکسال قبل به همین تاریخ صورت گرفته باشد.

شاه محمود خان فوراً بعد از قتل تمام اعضای خانواده شاهی موجود در کابل، و منتفدین محلی بشمول حضرت شوریازار را جمع نموده و محمد ظاهرشاه را بحیث پادشاه اعلام کرد. گفته میشود که تخت به خود شاه محمود پیشکش شد، اما وی قبول نکرد... مراسم تدفین صبح ۹ نومبر انجام یافت. هیئت دیپلماتیک و یک جمعیت بزرگ حضور داشتند، اما غیابت محمد ظاهر خان و شاه محمود [خان] مشهود بود. الله نواز خان در مراسم تدفین نقش بارز داشت» (۱).

اطلاع کشته شدن نا به هنگام محمد نادر شاه، پادشاه افغانستان به تاریخ ۸ نومبر ۱۹۳۳ خبر داغ جهانی گردید. در روم، خبرنگاران به اقامتگاه غازی امان الله خان هجوم بردند. امان الله خان، روز دیگر ناگزیر گردید با خبرنگاران مصاحبه نماید. او در گفتگو با خبرنگاری «رویتر» در حالی که پسر بزرگش هدایت الله وی را همراهی می کرد، گفت که «هرگاه مردم افغانستان آرزومند بازگشت من با برنامه اصلاحات و ترقی ام باشند، همواره آماده هستم با همه توان به کشور خود خدمت نمایم» (۲). وی افزود که «نمی تواند از مرگ نادرشاه تا اندازه یی احساس رضایت مندی نکند، مگر در عین زمان متأسف است از این که پادشاه افغانستان کشته شده است». او از دادن پاسخ به پرسش در باره بازگشت ممکنه اش به افغانستان، خود داری کرد.

پس از کشته شدن محمد نادر شاه، گرچه پسرش محمد ظاهر شاه (۱۹ ساله) در موجودیت کاکاهای قدرتمندش سردار محمد هاشم خان، سردار شاه محمود خان و سردار شاه ولی خان به تخت نشست، اما سردار محمد هاشم خان صدر اعظم بود که به ریاست خاندان یحیی خیل رسیده، و عملاً فرمانروای کشور گردید. سردار محمد هاشم خان به کمک انگلیس ها از مشکلات داخلی و خارجی ایکه حکومت جدید برده بود، آگاه میشد. این مشکلات در امور داخلی شامل عناصر طرفدار غازی امان الله خان، جمعیت "جوانان افغان"، حامیان محمود طرزی و خانواده چرخي، روحانیون پر نفوذ، و جامعه قبایلی متنفذ از انگلیس بود.

اقداماتی که محمد هاشم خان صدراعظم برای تحکیم سلطه خاندانی در دست گرفت شامل از بین بردن یا خنثی ساختن مخالفین عمده، ایجاد کنترل مؤثر تر بر اقوام (خصوصاً اقوام مشرقی و جنوبی)، کسب حمایت یا بی طرفی غلجی ها، و انکشاف مخابرات و مواصلات بمنظور تماس با اوضاع در ولایات کشور و در صورت لزوم نقل و حرکت قوای نظامی بود.

انگلیس ها که غازی امان الله خان و گروهش را تحت نظارت شدید داشتند، از ازدیاد فعالیت ها و تلاش های شان که "امانیست" خوانده میشدند، سردار محمد هاشم خان را آگاه ساختند، و او هم برای انتقام خون برادرش و هم برای زدایش تهدید خاندان حاکم، دو گروه را برای از بین بردن غازی امان الله خان و چهره های سرشناس حواریون او سازمان داد.

د پانو شمیره: له 1 تر 4

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

پاڼونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پاڼوالې د ليکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله ليکنه له راپورولو مخکې په خپل و لولئ

یک سند دفتر استخبارات وزارت داخله هند بریتانوی (۳) نشان میدهد که الله نواز خان بتاريخ ۲۰ دسمبر ۱۹۳۳ بمقصد سفر به اروپا، وزیر ترانزیت هند را بدست آورده است. درین مکتوب ذکر شده است که «دلیل این سفر معلوم نیست، اما قرار راپور ها حرکت وی در کابل سبب شایعات شورانگیزی شده است». سند دیگر حاکیست که الله نواز خان، کسی که در سال ۱۹۳۲ مأموریت محرمانه نادرشاه را در اروپا به عهده داشت، یک بار دیگر به اروپا آمده و فعلاً در برلین میباید (۴).

وقتی سازمان های استخباراتی شوروی به سرعت ازین طرح اطلاع یافتند، دولت روسیه که در رقابت شدید با انگلیس ها قرار داشت، تصمیم گرفت تا از غازی امان الله خان حمایت نموده و برای حفظ جان وی تدابیر لازمه را روی دست گیرند.

در ماه جنوری ۱۹۳۴ سفارت شوروی از کمیساریای خلق در امور خارجی رهنمود گرفت تا شاه سابق را از تهدیدی که متوجه اوست، آگاه سازد. قره خان، معاون کمیساریای خلق در امور خارجی به آگاهی پوتومکین، سفیر شوروی در روم رساند که الله نواز خان (۵)، یاور خاص محمدنادر شاه، با گرفتن وظیفه سازماندهی کشتن امان الله خان به اروپا گسیل گردیده است (۶).

هاشم خان برای اطمینان بیشتر در نابود ساختن حتمی دشمن خونی خود، فرمان داد تا در پهلوی گسیلافراد خاص به اروپا، گروه دیگری را به مکه بفرستند. چون امان الله خان تصمیم گرفته بود برای انجام فریضة حج برود.

اینکه چگونه دستگاه های استخباراتی و دیپلماتیک انگلیسی فعالیت ها و حرکات غازی امان الله خان، اعضای خانواده و حامیانش را تحت نظارت داشتند؛ برای بدست آوردن اطلاعات از چه شیوه های استفاده میکردند؛ این اطلاعات حاصله چگونه کار گماشتگان دولت را آسان میساخت؛ و بلاخره این حامیان و اطرافیان غازی امان الله خان چه کسانی بودند، در قسمت های بعدی ذکر خواهد شد. درین جا به یک نمونه از گزارشات استخبارات انگلیس اشاره میکنیم که خوانندگان محترم خود مقاصد نهانی و تأثیرات روانی آنرا بر محمد هاشم خان صدراعظم و دیگر بازماندگان بر سر اقتدار خانواده محمد نادرشاه درک کرده میتوانند.

در راپور بسیار محرمانه مؤرخ ۱۹ جنوری ۱۹۳۴ مربوط به امور افغان ها ذکر شده است که غلام صدیق خان چرخي از چند هفته بدینسو در روم بوده و بصورت منظم همنشین شاه سابق، غازی امان الله خان، میباشد. اخیرالذکر کاملاً امیدوار است که تابستان امسال در کابل خواهد بود؛ درحقیقت وی منتظر کشته شدن برادران نادرشاه است که محتاطانه طرح ریزی شده است. گفته میشود که ترتیبات ذریع قناعت بخش ارتباط با عناصر "جوانان افغان" در افغانستان، کسانی که برای سرنگونی رژیم موجود توطئه میکنند، گرفته شده است. غلام صدیق خان مسئولیت این کار را به عهده داشته و چند پایه ماشین چاپ (حد اقل سه پایه) برای کمک به انقلابیون به افغانستان فرستاده شده است. اینکه این ماشین های چاپ چگونه به افغانستان فرستاده شده اند معلوم نیست، اما گمان میرود که ممکن کار میانجیگر های محتاط پنهانی در هند باشد.

این راپور علاوه میکند: امان الله خان انتظار دارد که در صورت مساعد شدن وقت رفتنش، ایتالیا کمک خواهد کرد تا از روسیه تقاضا کند برایش زمینه سفر از طریق انگلشور را آماده سازد. وی ادعا دارد که با پادشاه ایتالیا روابط دوستانه دارد، و وزارت خارجه ایتالیا در حال حاضر علاقمندی نشان داده است. در همین راپور ذکر شده است که بعد از کشته شدن محمد نادر شاه، امان الله خان با بارون الویسی (Baron Aloisi) سکرتر دایمی دفتر خارجه ایتالیا یک ملاقات طولانی داشته است.

راپور های استخبارات انگلیسی از احمد علی خان، پسر مرحوم محمد ولی خان (که در دسمبر گذشته توسط محمد نادر خان اعدام شد) نام برده و مینویسد که «این نوجوان که از تمام دارائی پدرش محروم شده است عملاً در پاریس تنها مانده و در صدد انتقام برآمده است.... شاه ولی خان سفیر افغانستان در پاریس از موجودیت احمد علی خان در آن شهر آگاهی کامل داشته و گمان نمیرود که برای حفظ سلامتی خود سهل انگاری کند» (۷).

شوروی ها همه اقدامات هاشم خان را که سرسختانه می کوشید بخاطر برادرش از امان الله خان و حواریون او انتقام بگیرد، زیر ترصد داشتند، و این تلاش های مسکو تا اندازه در ناکامی شکست کوشش های ترور غازی امان الله خان نقش داشت. مثلاً الله نواز خان و افرادش از سوی پولیس ایتالیا دستگیر و سلاح های شان ضبط گردید، کاری که سر به رسوایی جهانی زد (۸).

د پانوی شمیره: له 2 تر 4

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکي په خير و لولئ

اما این ناکامی الله نواز خان مانع انتقام جوئی خانواده شاه مقتول نگردیده و یکبار دیگر در ماه می ۱۹۳۴ احمد علی خان را به حیث سکرتر سفارت افغانستان به روم فرستادند، تا به هر قیمتی که شده، وظیفه سپرده شده به الله نواز خان را به سر برساند. هاشم خان اینبار محافظ خاص خود، حکیم، را نیز برای انجام این «اقدام» به روم فرستاد. بار دیگر استخبارات شوروی به اطلاعات «گرانمایی» در زمینه دست یافته، آن را از طریق سفارت شوروی در روم به دسترس غازی امان الله گذاشت که بی درنگ تدابیر لازم امنیتی را در زمینه روی دست گرفت.

به گفته دکتر یوری تیخانف، خاور شناس روسی و نویسنده کتاب سیاست قدرت های بزرگ در افغانستان و قبایل پشتون (نبرد افغانی استالین) اکنون ناممکن است میزان مشارکت سازمان های اطلاعاتی شوروی در تامین امنیت امان الله خان در آن برهه را روشن ساخت. مگر می توانیم حدس بزنیم که کاملاً امکان دارد این سازمان ها تنها به رساندن اطلاعات محرم از کابل به روم اکتفا نکرده باشند. معلوم میشود که پولیس و سرویس های مخصوص ایتالیا در سال ۱۹۳۴ ناگزیر گردیدند مساعی همه جانبه بی را برای نگرانی از امان الله خان روی دست بگیرند. تیخانف میگوید که در نتیجه، وابستگان و همخاندانی های نادرشاه با پی بردن به بیهودگی تلاش های خود ناگزیر گردیدند برنامه رسیدن به حساب امان الله در اروپا را از سر خود بکشند. با آن که تلاش های مینی بر مسموم ساختن او در مکه تا سال ۱۹۳۸ ادامه یافتند.

(ادامه دارد)

یادداشت ها و مأخذ

- (۱) . اسناد محرمانه آرشیف هند بریتانوی ، یادداشت شماره ۴۵ برای آخر هفته ۹ نومبر ۱۹۳۳ .
- (۲) . آرشیف دولتی تاریخ اجتماعی و سیاسی روسیه، فوند ۵۳۲، دوسیه مخصوص ۴، کارتن ۱۳۲، صفحه ۱۰۷، به حواله تیخانف.
- (۳) . مکتوب محرمانه مؤرخ ۳ جنوری ۱۹۳۴، شماره 20/P.F./31 انتیلیجنت بیوروی هوم دیپارتمنت
- (۴) . اسناد آرشیف هند بریتانوی L/P&J (S)/229 مؤرخ ۸ مارچ ۱۹۳۴.
- (۵) . الله نواز خان ملتانی یکی از شاگردان کالج لاهور پسر خان بهادر رب نواز خان بود که با برادرش شاهنواز خان و خادم شان عبدالحق که جدیداً مسلمان شده بود، در ماه فیروزی ۱۹۱۵ میلادی به همراهی یک گروپ از شاگردان لاهور که ظفر حسن ایبک نیز در آن شمولیت داشت، هند بریتانوی (دارالکفر) را ترک و به افغانستان (دارالاسلام) هجرت کرد، تا از آنجا بخاطر شمولیت در ارتش ترکیه خود را به ترکیه برسانند. به استناد اسناد آرشیف هند بریتانوی، آقایان غبار، پوهاند حبیبی، ظفر حسن ایبک و ادمک، خاندان "نواز" سابقه طولانی در خدمت حکومت انگلیس داشت. در دوره امانی یک شخصیت مشکوک بود. برادرش با سفارت انگلیس در کابل ارتباط مخفیانه داشت. عبدالحق خادم شان شخصی بود که راز "نامه های ایریشمی" معروف مولانا عبیدالله سندهی را افشا کرده و سبب دستگیری تعداد زیادی از مبارزین ضد استعمار انگلیس شد. ادمک مینویسد که الله نواز خان ادم خطرناکی بود... او در رابطه با قبایل سرحد خدمات ارزشمندی را برای نادر شاه انجام داده است. وزارت خارجه جرمنی او را جاسوس انگلیس میداند. سفیر ایتالیا در کابل نیز عین اشتباه را دارد. الله نواز خان که از هواداران سر سخت نادر شاه بود، در اوایل سلطنت محمد نادر شاه به غزنی فرستاده شد تا شیرآغا مجددی (حضرت صاحب شوربازار نورالمشایخ) را تحت تعقیب داشته باشد، زیرا حکومت وقت بر شیرآغا مجددی چندان اعتماد نداشت. الله نواز خان بحیث وزیر و به تعقیب آن به صفت یاور اول محمد نادرشاه مقرر شد. الله نواز خان در سال ۱۹۳۲ از راه هند بریتانوی با آزادی تام به اروپا رفت. برای گفتگو در موضوع جزای قاتل سردار محمد عزیز در برلین شرکت نمود. مدتی وزیر دربار و

د پانو شمیره: له 3 تر 4

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلپکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکي په خیر و لولی

وزیر فوائد عامه بود. بین سالهای ۱۹۳۵ و ۱۹۴۵ بحیث سفير (وزیر مختار) افغانستان در برلین ایفای وظیفه نموده و غلام صدیق خان چرخى و هواداران دیگر غازی امان الله خان را تعقیب میکرد.

(۶). آرشیف سیاست خارجی فدراسیون روسیه، فوند ۰۷۱، سال ۱۹۳۴، دوسیه مخصوص ۱۶، کارتن ۱۷۰، صفحه ۹، به حواله تیخانف.

(۷). اسناد محرمانه آرشیف هند بریتانوی در کتابخانوی لندن، راپور های سرویس استخبارات مخفی (SIS) مربوط به فعالیت های شاه سابق امان الله خان، خانواده و حامیانش L/P&J/12/121

(۸). آرشیف سیاست خارجی فدراسیون روسیه، فوند ۰۷۱، سال ۱۹۳۴، دوسیه مخصوص ۱۶، کارتن ۱۷۰، صفحه ۹، به حواله تیخانف، صفحه ۲۶.

د پانو شمیره: له 4 تر 4

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلپکني د لیکنيزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکي په ځير و لولئ